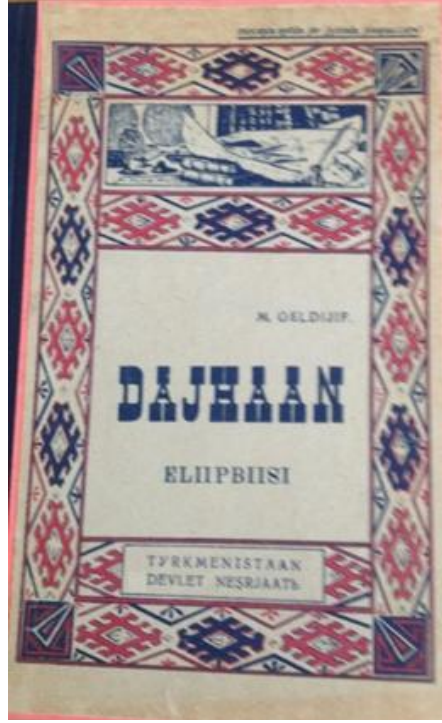

Geliş Tarihi: 02.07.2020
Kabul Tarihi: 25.07.2020

**GELDIYEV, MUHAMMET (1928). DAYHAAN ELİİPBİİSİ. AŞKABAT:
TÜRKMENİSTAN DÖVLET NEŞRİYATI, 115 SAYFA.**

Tahir AŞİROV*

Abdylla ORAZSAHEDOV**

1926 yılında Bakü’de gerçekleşen Türkoloji kurultayına Türkmenistan adına katılanlardan Muhammed Geldiyev’in (1889-1931) Türkmen dili, tarihi, kültürü üzerine yaptığı çalışmalarının Türkmen düşünce tarihinde önemli bir yeri vardır (Aşirov 2018a: 93-101; Aşirov 2018b: 85-97; Aşirov, 2019: 21-29). Sovyetler Birliği zamanında “Balıkçı’nın yaş kızı” (Balıkçı’nın çirağı) ve “M.G.” olarak yazılarının altına imza atan meşhur Geldiyev’in (Aşirov 2017a: 9) Türkmen dili üzerine yaptığı çalışmalarından biri de Türkmen Latin alfabesi ile ilgili 1928 yılında Aşkabat’ta *Dayhaan Eliipbiisi* (Emekçi Alfabesi) ismiyle yayınlandığı kitaptır (Geldiyev 1928).

Türkmen dilinin ihyası yönünde çalışmalar yapan Geldiyev, esere “Bir İki Ağız Söz” (Birkaç Kelam) diye isimlendirdiği kısa bir giriş yazmıştır. Bu girişte eserin içeriği ile ilgili bilgiler vermektedir. Yazar, ilk olarak eserin yazım yöntemini şöyle açıklamaktadır: “Bu “*Dayhaan Eliipbiisi*”de diğer “Kızıl Goşın” (Kızıl Ordu) ve “Oğlanlar” alfabeleri gibi, ses

* Dr. Öğr. Üyesi., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, tahirashirov@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9684-0834>.

** Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora mezunu. abdullah.orazsahedov86@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6629-1280>

usulünde alfabe oluşturuldu” (Geldiyev 1928: 3). Ayrıca yazar, bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “Bu elifba da, diğer alfabeler gibi, ses[li harf] usulünde (esasında) oluşturulduğundan, bunu da okutmanın usulü, diğerleri gibidir” (Geldiyev 1928: 3).

Aynı şekilde Geldiyev, girişte kitabın içeriğindeki materyallerin tasnifini şöyle açıklamaktadır: “Bu elifbanın tüm materyali şu üç bölümden ibarettir: 1) Hat (yazı) tanıtma – savat (okuma-yazma) çıkarma bölümü (elifba bölümü), 2) İçtimai hayatta genellikle çiftçilere ait olan okul materyalleri, 3) şuralar hükümetinin kuruluşu, onun temel dileği (arzu) hakkında olan çiftçilere gerekli küçük makaleler/yazılar. Bu sonraki iki bölüm, bir birinden tamamen ayrıştırılmaksızın, belki birbirine bağlantılı olarak düzenlendi” (Geldiyev 1928: 3).

Geldiyev, Türkmen Latin alfabesini eserin 5-20 sayfaları arasında anlatmaktadır. Bu bölümün sonunda Türkmen Latin harflerini alfabe sırasına göre tertip ettiği görülebilir. Ancak alfabenin daha iyi ayırt edilebilmesi için harflerin Türkçe kullanımını köşeli parantez içinde yanlarında gösterdik: “A [a], B [b], C [ç], Ç [c], D [d], E [e], Ə [ä], F [f], G [g], H [h], I [i], B [ı], J [y], K [k], L [l], M [m], N [n], D [ŋ], O [o], Ə [ö], P [p], Q [q], Q [ğ], R [r], S [s], T [t], U [u], V [v], X [x], Y [ü], Z [z], Z [j], Ş [ş] (Geldiyev 1928: 21-22).

Geldiyev Türkmen Latin alfabesini şu şekilde bölümlere ayırmaktadır: 1. “A [a], O [o], T [t]” (s.5), 2. “Q [q], Ş [ş]” (s.6), 3. “N [n], B [ı]” (s.7), 4. “L [l], J [y]” (s.8), 5. “I [i], R [r]” (s.9), 6. “Z [z], B [b]” (s.10), 7. “M [m], E [e]” (s.11), 8. “D [d], S [s]” (s.12), 9. “K [k], Y [ü]” (s.13), 10. “G [g], U [u]” (s.14), 11. “Ə [ö], C [ç]” (s.15), 12. “Ə [ä], P [p]” (s.16), 13. “Q [ğ], D [ŋ]” (s.17), 14. “H [h], Ç [c]” (s.18), 15. “V [v], X [x]” (s.19), 16. “F [f], Z [j]” (s.20).

Geldiyev, Türkmen Latin alfabesi hakkında bilgi verdiği eserinin her bölümünde, ilk olarak sayfanın başına konuyla alakalı resimler yerleştirmiştir. Sonra harflerin büyük ve küçük olmak üzere matbaa ve el yazısı şekillerini göstermiştir: “A [a], O [o], T [t]”. Onun altında ise el yazısıyla birlikte “At. A-ta, Tat, Ta-ta. Aat. Ot. Oot. Tot. Ata, ot ota” şeklinde örnekler vermektedir. Son olarak “sooraqlar” (sorular) başlığı altında arka arkaya şu soruları sormaktadır: “1. Yukarıdaki resme bakın! 2. O resimde ne görüyorsunuz? 3. Onlar kimler? Onlar ne yapıyorlar?” (Geldiyev 1928: 5). Yazar, on altı bölümde ele aldığı alfabenin, ilk üçünde soru sormakta, diğerlerinde örnekleri çoğalttığından ve metin yerleştirdiği için soruya yer vermemektedir (Geldiyev 1928: 8-20).

Aynı şekilde Geldiyev, 1’den 10’a kadar sayıları, birden (I) bine (M) kadar Roma rakamlarını, nokta, virgöl, noktalı virgöl, iki nokta üst üste, ünlem, soru, orta nokta, köşeli parantez, parantez, artı, eksi, çarpı, bölü ve eşittir işaretleriyle belirtmiştir (Geldiyev 1928: 22). Sonra “Rakamlar” ve “Roma Rakamları” başlıkları altında her bir sayıyı ayrı kutucukta verip, altında ise onlarla ilgili açıklamalara yer vermiştir (Geldiyev 1928: 8-20).

Geldiyev, kitabın 24. sayfasından 115. sayfasına kadar Latin harfleriyle yazılı Türkmençe çeşitli metinler yerleştirmiştir. Geldiyev’in kitabın girişinde belirttiği gibi 2. ve 3. bölümde dönemin sosyal, tarihi olaylarını anlatan metinler eklemiştir. Ayrıca eserinin diğer bölümünde dönemin edebi, tarihi yazılarını ve düşünce yapısını açıklayan şiirleri de ilave etmiştir. Dönemin yönetimi tarafından “Türkmen Taze Eliipbiisi” (Türkmen Yeni Alfabesi) adı altında kabul edilen “Kararı” da yine eserinde getirmektedir (Geldiyev 1928: 111-112). Bu yazıların arasında “Dil dernevi” (Dil araştırması) başlığı altında dilbilgisini anlatmaya çalışmaktadır. Örneğin Türkmencede büyük harflerin nerede ve ne zaman yazılacağını şöyle açıklamaktadır: “Bir şeyin veya insanın isimlerinin baştaki harfleri her yerde büyük harf ile

yazılmalıdır. Eğer bir şeyin adı iki sözcükten oluşup araları açılıp ifade edilse onun gibi adlarda iki söz arasında bir tire getirilip, ikinci bölümün baştaki harfi de büyük harf ile yazılır. Örneğin, Aşır – Sapar oğlu, Durdı – Aman oğlu... Aşkabat, Kerki, Teçen...” (Geldiyev 1928: 33-34).

Geldiyev’in *Dayhaan Eliipbiisi* (Emekçi alfabesi) adlı eseri, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkmen dilini, düşüncesini yansıtan önemli bir kaynaktır. Kitaptaki zikri geçen alfabe, Türkmen dilinin alfabe tarihi ile ilgili süreci gösterme açısından değerlidir. Geldiyev’in eserinde yerleştirdiği metinler, Türkmen dilbilgisinin esaslarını, ayrıcalığını yansıtmaya açısından değerli olduğu gibi dönemin düşüncesini açıklamada da ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Tüm bunlarla birlikte eserdeki alfabe ve metinler, dilbilgisi bakımından ilk Türk Kurultayının uygulaması olduğu görülebilir. Bundan dolayı da Geldiyev’in bu yapıtı, Türk dünyası açısından ayrı bir değer olduğu muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Aşirov, Tahir (2017). “*Sovyetler Birliğinin İlk Yıllarında Türkmenistan’da Dil - Şive Tartışmaları (I. Kaynaklar)*”. Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: II, Sayı: III, ss. 5-11.
Aşirov, Tahir (2018a). “*Düşünür Muhammed Geldiyev (1889-1931)’in Türkmen Dili Mücadelesi*”. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD), Cilt: II, Sayı: II: ss. 93-101.

Aşirov, Tahir (2018b). “*Türkmen Dilinin Terminolojik Problemleri Üzerine Araştırmalar: M. Geldiyev Örneği (1889-1931)*”. Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT). Cilt: X, Sayı: III: ss. 85-97.

Aşirov, Tahir (2019). “*Sovyet Dönemi Türkmenistan’ında Eleştirel Düşüncenin Tarihi: M. Geldiyev (1889-1931) Örneği*”. Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Dergisi. Cilt: V, Sayı: 97, ss. 21-29.

Geldiyev, Muhammet (1928). *Dayhaan eliipbiisi*. Aşkabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı.